

9-САБАҚ

ЭССЕ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТҮРЛЕРІ

Эссенің өзге жазба жұмыстарынан айырмашылығы. Эссе дегеніміз (фр. тіл. ессаі - тәжірибе, лат.т. ехадіит - құрау) – философиялық, әдеби, тарихи, публицистикалық, әлеуметтанулық, саяси және тағы басқа саладағы ғылыми емес, автордың жеке көзқарасын білдіретін прозалық мәтін. Қазақ тілінің түсіндірмелі сөздігінде эссеге: «Эссе - бір нәрсенің әсерінен болатын толғаныстан туған шағын әдеби шығарма» деген анықтама берілген. Эссенің мақсаты – әртүрлі дәйектер мен дәлелдер келтіре отырып, берілген тақырыпты ашу. Онда нақты айғақтар беріліп, мысал келтіріледі.

Эссе жазудың нақты мақсаты қандай?

- Белгілі мәселе бойынша өз пікірін айту және дәлелдеу;
- Сұрақ бойынша өзінің түсінігін, ойын айту;
- Оқырмандарды ақпараттандыру;
- Мәселені талқылау және шындықты табуға тырысу;
- Өзінің және оқырманның көңілін толтыру, рақатқа бөлеу;
- Көңіл-күйінді білдіру және оқырман көңілін аудару, эмоция туғызу;
- Ис-әрекетке түрткі болу.

Эссе екіге бөлінеді: 1) субъективті: негізгі мақсаты – авторды жан-жақты ашу, таныту; 2) объективті: негізгі мақсаты – белгілі бір ғылыми тақырып бойынша автордың көзқарасын ашу, таныту. Жоспар құрылса да, жоспарсыз жазылса да, эссе авторлық көзқарасты және оның осы мәселеге қатысты ұстанымын қамтуы керек.

Эссені өзге жазба жұмыстарынан ажырата білудің маңызы ерекше. Эсседе баяндау, сипаттау, сендіру, аргументтер мен фактілер келтіру амалдары жасалады. Сонымен қатар автор тақырыпқа қатысты өз басынан кешкен оқиғаларды да жазуы мүмкін. Мұндай амалдар өзге де академиялық жұмыстарда қолданылады, сондықтан эссе мен өзге жазба жұмыстарының айырмашылықтарын түсіну қажет.

Шығарма мен эссе. Шығарма мен эссені ажырата алмау мәселесі жиі туындайды. Бұл мәселенің негізгі себебінің бірі – эссені шығарма деп қабылдау. Эссе шығарма жұмысының түріне жатады, бірақ барлық шығарма эссе болып саналмайды.

«Шығарма» дегеніміз «шығару» тұйық етістігінен туындаған туындылардың атауы, ол бір нәрсені ойдан шығару деген мағынаны береді. Сол себепті кез келген туынды шығармашылық жұмыс түріне жатады. Әдетте шығармашылық жұмыстарға суретшінің суретін, композитордың ән-күйін, жазушының әңгімесі мен романын, ақынның өлеңін жатқызамыз.

Эссе де шығарманың бір түріне жатады, бірақ өзге жазба жұмыстарына ұқсамайды. Эссеге қойылатын талаптар – белгілі бір тақырыпты, мәселені талдау, сипаттау және бағалау. Бұл автордың пікірі мен келтірген фактілерін жүйелі әрі академиялық тұрғыда жазуымен ерекшеленеді. Сондай-ақ, эссе – мектептің оқу үдерісінде жиі жазылатын шығарма түрі. Оның аргументтік, сипаттамалық, сендіру, баяндау, артықшылығы мен кемшілігі т.б. түрлері бар. Эссенің түрлеріне қарай жазылу күрделілігі мен ерекшеліктері болады. Сондықтан эссе оқушылардың жас ерекшеліктеріне қарай ұсынылады. Мысалы, бастауыш сыныпта сипаттамалық, баяндау эсселері жазылса, жоғары сыныптар үшін аргументтік, мәселе мен оның шешімдері сияқты эсселер жазуға беріледі.

Сонымен, эссе шығарма түріне жатқанымен, барлық шығарма эссе болып есептелмейді, барлық шығармашылық жұмыстар шығарма болып саналады және оның көлемі әртүрлі, ал эссе – белгілі бір тақырып жөнінде жазылған қысқаша жазба жұмыс. Эссе тек қана қара сөзбен жазылса, шығарма қара сөзбен да, өлең жолдарымен де жазылуы мүмкін.

Публицистикалық мақала мен эссе. Мақала публицистикалық стильмен газет, журнал, веб-сайттарда белгілі бір ақпарат жөнінде хабардар ету үшін жазылады. Ол өз

ішінен тақырыпшаларға бөлінуі мүмкін. Мақалада белгілі бір ақпаратпен таныстыру үшін суреттер, графикалар жиі қолданылады және берілген фактілерге сілтеме жасалуы талап етілмейді және субъективті түрде жазылуы мүмкін. Ал эсседе бір тақырып жөнінде ғана талдаулар мен сын пікірлер жазылып, келтірілген фактілерге сілтеме жасалуы талап етілуі мүмкін. Сондай-ақ эсеге қойылатын басты талаптардың бірі – объективтілік. Эсседе суреттер мен графикалардың қолданылуы талап етілмейді.

Баяндама мен эссе. Баяндамада белгілі бір зерттеу сұрағына жауап беру үшін анықтамалар, сипаттамалар мен талдаулар жазылады. Зерттеу жұмысының нәтижелерімен таныстыру мақсатында тәжірибелердің, сауалнамалардың қорытындысы мен зерттеу әдістері туралы ақпарат беріледі. Зерттеу нәтижелеріне талдау жасалып, болашақ зерттеулер немесе мәселелерді шешу жолдары ұсынылады.

Ал эсседе негізінен тақырып туралы пікірлер тұжырымдар қамтылады. Тақырып пен сұрақты түсініп, оған жауап беру жеткілікті. ЖОО-да жазылатын эсседе сұраққа берілген жауап дәлелді болуы үшін аргумент келтіру талап етіледі.

Диссертация мен эссе. Диссертацияның негізгі мақсаты – зерттеу тақырыбына, саласына байланысты жаңа ой қосу, өзекті мәселенің шешімін табу. Белгілі бір тақырып аясында зерттеу жүргізіліп, сыни талдаулар жасалынады, сондықтан оның көлемі эсеге қарағанда анағұрлым көбірек болады. Сондай-ақ эссені тек оқытушы ғана тексеретін болса, диссертацияны арнайы жасақталған комиссия құрамы бағалайды. Диссертацияда айтылған тың ойлар зерттеу нәтижелері маңызды болса, ғылыми мақала ретінде жариялануына мүмкіндік туындайды.

Қорытындылай келе, эссе жазудағы негізгі мақсат – тақырыпқа қатысты өз білімін көрсету және сұраққа берілген жауаптың дұрыстығына оқытушыны сендіре білу.

Өзін-өзі тексеруге арналған сұрақтар:

1. Шығарма дегеніміз не?
2. Неліктен шығарма мен эссені ажырата алмау мәселесі туындайды?
3. «Эссе» дегеніміз не?
4. Мақала мен эссенің айырмашылығы қандай?
5. Эссені кімдер тексереді?
6. Эсседе өзге авторлардың пікіріне сілтеме жасау міндетті ме?
7. Баяндамаға қойылатын талаптар қандай?

Эссе жазу талаптары.

Қолданылуына қарай: әдеби жанрда, білімді бақылау әдісі ретінде, батыс елдерінде ЖОО-ға түсуде талап етіледі. Жазылу көлемі: 500 сөз, 1-2 беттен кейде 20 бетке дейін. Эсеге тақырыптардың шектеусіздігі, автордың өз тәжірибесіне негізделген жеке ұстанымның еркін мазмұндалуы тән. Мұнда стиль маңызды рөл ойнайды. Әртүрлі эссе байқауларында (оқуға пайдаланудың алдындағы сынақтарда, сондай-ақ шығармашылық байқауларда) мәселен, 500 сөздің көлемінде эссе жазу тапсырылады.

Мінсіз эссе жазудың дайын ережесі жоқ және болмайды да, бірақ эссе жазу дағдыларын жүзеге асыруға көмектесетін ережелер мен нұсқаулар бар. Ең алдымен, өзіңнің хабарлайтын, жазатын, ой толғайтын, талқылайтын нәрсең туралы анық білуің керек. Сондай-ақ эссе жазуға итермелеген не нәрсе, эссені кім оқитынын түсіну өте маңызды. Оқырманның назарын өзіңе аудартатын, мүмкін болса, қарсы жауап реакциясын тудыратындай өз ойыңды, сезіміңді, көңіл-күйіңді жеткізу үшін мәнерлі, мазмұнды, күшті сөздерді дұрыс тандай білу керек. Эссе жазатын адам үшін ең маңызды қасиет – тілді еркін меңгеруі, басқалардың сезіміне әсер ететіндей дәл, анық бейнелі етіп сабақтастыра жаза білу.

Эссе жазу кезеңдері: Проблеманы анықтау - ойлану - жоспарлау - жазу – тексеру.

Эссе жазу барысында қатаң сақталынуы тиіс талаптар:

- Жеке көзқарастың көрінісі;
- Деректі дәйектер (аргументтер);
- Теориялық негіздеме;
- Терминдерді қолдану;
- Дәйексөздерді келтіру;
- Әртүрлі көзқарастарды мысалға алу;
- Логикалық заңдылықтың сақталынуы;
- Салыстыру және қорытындылау әдістерін қолдану;
- Сауаттылық (пунктуациялық, орфографиялық, стильдік).

Жиі кездесетін қателер:

1. Проблема ашылмайды;
2. Автордың жеке ұстанымы көрінбейді;
3. Теориялық негіздемесі жоқ;
4. Терминдерді орынсыз, сауатсыз қолдану;
5. Тым қарапайым өмірдің мысалдары көп;
6. Ауызекі сөздер, диалект, сленг, жаргон сөздер қолданылады;
7. Келтірілген мысалдар автор ұстанымына қайшы;
8. Қорытындылау, түйін шығару деген жоқ;
9. Логиканың болмауы.

Эссе жазуға қалай дайындалу керек?

Эссе жазуға кіріспес бұрын, ең алдымен, мына сұрақтарға жауап беру керек сияқты: «Мен неге және не үшін жазып отырмын?», «Менің жұмысымды кім оқиды?», «Мен қандай идеяларды айтқым келеді?», «Маңызды ақпаратты мен қай жерден іздеп таба аламын?», «Мен оқырмандардан қандай пікірлер мен іс-әрекеттерді күтемін?».

Автор нәтиже шығатындай жағдайға дейінгі көлемде жазуы тиіс. Адам өзінің алдына қойған мақсатын біліп, өзінің жазба еңбектерін осы тұрғыдан қарастырса, мәтін түсінікті және айқын болады. Болашақ оқырмандардан құралған топтардың жалпы ерекшеліктерін, сондай-ақ олардың құндылығы мен эссенің тақырыбына деген өз көзқарастарын анықтауға тырысу керек. Бұл тәсіл оқырмандарға ақпаратты қалай қызықты етіп беруге, оны түсінікті, нақты, дәлелді түрде қалай баяндауға және қойылған мақсатқа сәйкес оқырмандарға қалай ықпал жасауға болатынын анықтауға көмектеседі.

Қандай ақпаратты хабарлап, қандай идеяны айтқыңыз келетінін айқындай отырып, өзіңізге эссе тақырыбының маңыздылығына баса назар аударуға көмектесе аласыз. Сіздің ойларыңыз, сезіміңіз, көзқарасыңыз және ұсыныстарыңыз аналогия, ассоциация, болжау, пікір, пайымдау, дәлел және т.б. түрінде берілуі мүмкін. Кейбір идеялар ерекше дәлелдемелерді қажет етпейді, ал кейбіреулері дәлелсіз және деректерсіз болады. Сондай-ақ тақырыпты зерттеу барысында автор өзінің хабарлауына енгізгісі келетін жаңа идеялар мен жаңа ойлар туындауы мүмкін. Эссе мазмұнын құрайтын автор ұстанымының негізіне автордың жеке әсері, толғанысы жатуы мүмкін бола тұра, эссе авторына (әсіресе, жаңа бастаған) қосымша ақпараттар артықтық етпейді.

Эссенің тақырыбы қажет материалды қайдан іздеуге көмектеседі. Бұл кітапхана, интернет ресурстары, сөздіктер, анықтамалықтар, қайта оқып шығуды қажет ететін бұрын оқылған кітаптар болуы мүмкін. Сондай-ақ жаныңдағы адамдардан алынған ақпараттар да қажет. Келесі кезең – дайындық: ақпараттарды жинақтау, тезистерді құрастыру, жұмыстың

құрылымын, баяндау тәсілін анықтау. Ақпараттарды жинақтау көп уақытты алады. Деректерді тексеріп, бар материалдарды ретімен қайта саралап, қарап шығу керек. Кейбір мәліметтерді алып тастап, басқаларын кеңейтуге тура келеді, қандай жағдайда да не жинай алғаныңызды жүйелеп жазу керек. Тезистер жұмыста ұсынылатын ақпараттарды жүйелеуге, идеялардың арасындағы сәйкестіктер мен сабақтастықты анықтауға көмектеседі. Эссе жазуда көздеген мақсатқа жетуге көмектесетін маңызды ақпараттың өзін таңдаудан бастаған дұрыс.

Тезистерді мағыналы әңгімеге қалай айналдыруға болады?

Жүйелі ақпарат, идеяларды нақтылайтын деректер болып, автор оларды қандай реттілікпен ұсынатынын білсе, сонымен қатар өзінің хабарламасымен қандай нәтижеге жеткісі келетінін көре білсе, тезистерді мағыналы баяндауы қажет. Көп жағдайда ауызша және жазбаша хабарламалар үш негізгі композициялық бөлімнен тұрады: кіріспе, негізгі бөлім, қорытынды. Оқырманды қызықтыру үшін кіріспе бөлім жанды, нақты, күшті және мінсіз (өзіндік) болуы керек. Онда оқырманға үндеу, афоризм, жалпы ой, жеке тәжірибеге сілтеме, аналогия, ассоциация, тұжырым, сұрақ, жеңіл ескертпе т.б. болуы мүмкін. Кіріспе мен негізгі бөлім арасындағы қатынас сақталуы керек. Егер де эссенің жалпы көлемі 500 сөз болса, кіріспеге 50 сөз алу ұсынылады. *Негізгі бөлім* – негізгі ой мен мәселеге байланысты аргументтер жинақталған бөлім. Негізгі бөлімде дәлелдер, дәйектер болуы керек, себебі идеяны дәлелдемелер мен мысалдар арқылы нақтылайды. Түрлі статистикалық мәліметтер мен схемаларды қолданып, тақырып ашылуы қажет. Көтерілген мәселе айқындалып, оның туу себептері көрсетілуі керек. *Қорытынды бөлімде* нақты және айқын тезистер келтіріліп, проблеманы шешуде қолдануға тұрарлық нақты ұсыныстар келтіріледі. Ұсыныстар өмірде кездесетін жағдаяттар тұрғысынан келтірілген, нақты өмірмен тығыз байланысты болады. Ал баяндау тәсіліне келетін болсақ (дедуктивті-жалпыдан жекеге немесе индуктивті-керісінше), эссенің тақырыбын қандай тәсілмен ашқан жақсы және қалай баяндау керек екендігін автор ғана анықтай алады. Бұл арқылы жұмыстың шығармашылық, өзіндік сипаты анықталады. Қайта қарап шығу дегеніміз – эссе мәтінін сапасы мен нәтижесі тұрғысынан редакциялау: ойдың айқындығы, түсінікті жазылуы, яғни мағыналық байланыстың болуы, бірізділігі, сауаттылығы мен стильдің дұрыстығын айқындау. Қайта қарау нәтижесінде екінші нұсқаның қажеттілігі туындайды. Екінші нұсқа бойынша жұмыс өте үлкен бөліктерден басталып, кішкентай бөліктерге дейін жалғасады: абзацтан сөйлемге дейін, сөйлемдерден сөзге дейін талданады, сараланады. Баяндаудың жатықтығына, ойдың логикалық сабақтастығына, байланысына назар аудару керек. Түзету барысында мәтіннің сауаттылығына, сөздердің байланысына, тыныс белгісіне, стилистикасына жете көңіл бөлінеді. Мәтіннің шебер өңделуі соңына дейін жалғасады. Мәтінде «жағымсыз» сөздердің пайда болмауын бақылап отыру артықтық етпейді. Әсіресе, көпмағыналы сөздерді пайдалану барысында мұқият болу керек: мағыналық реңкті араластыру түсіндіруді қиындатады. Сіз өзіңіздің эссеңіздің қандай нәтиже көрсететінін білгіңіз келе ме? Мұны тексерудің бірнеше жолы бар: мәтінді дауыстап оқу, өз жазғаныңызға оқырманның көзқарасымен қарауға тырысу, ең соңында адамдардың пікірін білу. Адам әр уақытта өзінің сөзімен құнды екенін естен шығармауы керек.

Өзін-өзі тексеруге арналған сұрақтар:

1. Эссенің жазылу көлемі қандай?
2. Эссе жазу дағдыларын жүзеге асыруға көмектесетін қандай ережелер мен нұсқауларды білесіз?
3. Эссе жазу кезеңдері жөнінде әңгімелеңіз
4. Эссе жазу барысында қатаң сақталынуы тиіс талаптар қандай?
5. Эссе жазуда жиі кездесетін қателіктерді атаңыз.

6. Эссе жазуға қалай дайындалу керек?
7. Тезистерді мағыналы әңгімеге қалай айналдыруға болады?
8. Эссе мәтінін түзету барысында нелерге жете көңіл бөлу керек?

Әдебиеттер:

1. Оспан Е. Академиялық жазылым негіздері: Оқу құралы. – Алматы: «Білік» баспасы, 2020. – 340 бет. <https://kazneb.kz/kk/bookView/view?brId=1652422>
2. Оспанов Е.Т. Академиялық жазылым: шағын эссе мен шағын зерттеу жұмыстарын жазу. – Алматы, Лантар Трейд, 2019 ж. -165 б.
3. Оспан Е. Эссе және оның түрлері: Оқу құралы. – Алматы: «ОНОН» баспасы, 2022. – 120 бет.
4. Динаева Б.Б., Сапина С.М. Академиялық сауаттылықтың теориялық және практикалық негіздері. Оқу құралы. Толықтырылған 2-басылым / Б.Б.Динаева, С.М.Салина. - Нұр-Сұлтан, 2020. - 200 бет.

Практикалық тапсырмалар

1-тапсырма. Кестеде берілген ерекшеліктердің эссеге немесе шығармаға тән екенін анықтаңыздар.

Ерекшеліктері	Эссе/шығарма
Шығарма жұмысының түріне жатады	
Қара сөзбен немесе өлең түрінде жазылады	
Нақты бір тақырып бойынша жазылған қысқаша жазба жұмысы	
Жазылымда объективті емес, субъективті пікірлер басым болады	
Өрқашан мақсатты түрде жазылады	
Тақырыпқа қатысты баяндау, сипаттау, сендіру, аргументтер мен фактілер келтіру амалдары қолданылады	
Сурет, ән-күй, әңгіме, роман, өлең	

2-тапсырма. Үзінділердің қандай жазба түріне (публицистикалық/ғылыми мақала/эссе) жататынын табыңыз.

Бірінші мәтін:

Балабақшаның қай түрі болса дәулттық стильде жабдықталған. Балалар ұйықтағанда тәрбиеші футон деп аталатын көрпе төсейді. Жиһаздары да қарапайым, жапондық минимализм принциптері аңғарылады. Балабақшада әдеттегі нормаға сай сүт, жеміс-көкөністерден әзірленген тағамдар беріледі. Сондай-ақ анасы бала экскурсияға шыққанда жеу үшін обентоу деген тағам мәзірін дайындайды. Обентоу қорапқа салынған, жиырма төрт түрлі өнімнен тұратын ұлттық ас мәзірінің жиынтығы. Оқушысы бар үйде анасы обентоуды күн сайын мектепке беріп жібереді. Обентоуды жасау баланың анасынан ұлттық тағамды шеберлікпен әдемі етіп әзірлей білу қабілетін талап етеді. Жапон әйелі обентоуды

ешқашан дүкеннен сатып алмайды, тағамдардың барлығын өз қолымен әзірлейді. Жыл мезгіліне сай тағам түрлері де, безендірілуі де өзгеріп отырады. Обентоу жегенде бала эстетикалық ләззат алу керек деп есептейді. «Жапондар көзбен жейді» деген мәтелдің себебі – осы. (Дереккөз: Жылқыбаева Ш. Жапон балабақшасы мәдениетті адам болуды үйретеді. «Егемен Қазақстан» газеті. [https:// egemen.kz|article/239409-zhapon-balabaqshasy-madenietti-adam-boludy-uyretedi](https://egemen.kz/article/239409-zhapon-balabaqshasy-madenietti-adam-boludy-uyretedi)).

Екінші мәтін:

«Аштық» сөзі Джек Лондонның шығармасында алты рет қана кездесе, Аймауытұлының аудармасында он рет қолданылады. Егер аударма шығарманың екінші тілдегі көшірмесі дейтін болсақ, Аймауытұлы ашаршылық сөзін қалайша арттырды? Неге Аймауытұлының аудармасында ашаршылық сөзі көп қолданылды? Сөздердің сандық көрсеткіші негізінде Жүсіпбек Аймауытұлының қай мәселелерге баса назар аударып, ерекше мән бергендігі бірден байқалады. Аймауытұлы ашаршылықты сипаттауда үндістерден гөрі қазақ даласындағы ашаршылықты сипаттайтындай сезіледі (Дереккөз: Әубәкір Қ. Америка әдебиетінің аудармаларындағы постколониалды Қазақстанның саяси-әлеуметтік келбеті).

Үшінші мәтін:

Кітапханаларға қаражатты көп бөлудің қажеттігі жоқ деген пікірді жақтаушылар қазіргі кезде электронды кітаптарға деген сұраныстың артып жатқанын алға тартады. Электрондық кітаптардың кең көлемде тарала бастауы кітапхана сияқты арнайы мекемелердің қызметіне деген сұраныстың төмендеуіне ықпал етуде. Сонымен қатар электрондық оқу құралдарына ғаламтордың көмегімен кез келген жерден қол жеткізу мүмкіндігі бар. Бұл кітапханаға бару үшін кететін уақытты және жол шығынын үнемдеуге септігін тигізеді.

3-тапсырма. Эссе құрылымы мен оған қойылатын талаптарға кластер құрыңыздар.

1-топ: Эссе құрылымы. 2-топ: Эссе құрылымына қойылатын талаптар

4-тапсырма. Эссе жазу барысында қатаң сақталатын талаптарды негізге ала отырып, мәтіндегі қателерді табыңыз.

Әр минутта бір бақыт

Бақыт деген әр күніне шүкіршілік ету. Уақыт зымырып өтіп кетіп жатыр, сол уақыттағы бақытты сәттер ұмытылмайды. Меніңше әрбір адам өзін бақытты ете алады, әрине еңбек керек. Кейде бақыт үшін өз өзіңмен күресуге тура келеді. Кейбір адамдар бақытты ақша деп түсінеді бірақ ақша келеді кетеді. Бұл екі ұғымды шатастырып алмау керек. Ең басты бақыт қиын сәтте қасындағылардың көмектесуі. Егер адамда мейірімділік болмаса адам бақыт пен бақытсыздықтың не екенін білмейді. Бақыт кішігірім бөлшектерден тұратын ғаламат сезім. Осы өмірге келгеніміздің өзінде бақыт. Құс ұшу үшін жаралса, адам бақытты болу үшін жаралған. Бұлттың арқасынан күн шығады емеспе, қиындықтың арқасынан да бақыт келеді. Жақсы адамдар сізге бақыт әкеледі.

Ал жаман адамдар тәжірибе береді. Бақытты емеспін деп өз өміріңді өзін баға беріп, жастықтықты құшақтап жасыңды төгесің. Бақытты өмір болмайды, бақытты минуттар болады. Сен менде өміріміздің әр минутына мән берсек, астарында бақытты сәттерді байқаймыз. Бақыт деген кішігірім ғана көңіл, аз ғана сәтті рахат. Бірақ ол бір рет ақ келіп кетпейді. Тағдырыңның үлкен жолдарында талай кездеседі. Бақытты бір үлкен күш деп, оны өмір бойы күтіп жатуға болмайды.

Алланың әр минутын берген қуанышын бақыт деп сана. Өйткені сол сәттер сол минуттар келмесе кетеді. Сен түскен он фотаның бір екеуі әдемі болып шықса, автобуста біреу саған орын бергенде, сен мінетін автобустың артқы орындары бос болса, қалтаңда өткен жылдан қалып кеткен бір екі мың теңгені тауып алғанда, біреуден алғыс алғанда, көптің ішінде атың аталып мақтау естігенде, емтиханды жақсы бағамен тапсырғанда, таңертен амалсыз көзіңді ашып демалыс күні екенін білгенінде, көптен күткен жалақыларыңыз түскенде, жауыннан киінгі иіс келгенде, жаңа сәнді киім кигенде, кешке салқында серуен дегенде, сүйікті тамағыңыздан дәм тартқанда, қатты шөлдеп келіп су ішкенде, ұзақ жол жүріп тар туфлиіңізді шешкенде міне солардың өзі бақытты сәт емеспе. Істеріңіздің бәріне бірдей үлгеруде бақыт. (Әр минутта бір бақыт. Эссе. <https://www.zharar.com/index.php?newsid=34312>).

5-тапсырма. «Аквариум» әдісі. Үш топ кезектесіп, «Кіріспе бөлім және оған қойылатын талаптар», «Негізгі бөлім және оған қойылатын талаптар», Қорытынды бөлім және оған қойылатын талаптар» тақырыптары бойынша сұрақ-жауап алысады.

6-тапсырма. Мәтінді оқып, топта талқылаңыз.

Эссе жазуда ескеретін 10 мәлімет

Эссе – оқырманмен диалог. Ол түсінікті, айқын, қарапайым әрі мәнді болса тез қабылданады.

Эссе – жазба иесінің жеке пікірі, азаматтық көзқарасы, ойын жеткізуде ешкімге ұқсамайтын ерекшелігін танытатын «пікір білдіру амалы».

Эссе жазудан тартынба: тек эссе жазу қадамдары мен тәсілдерін танып білуге зейін қою керек.

Әр бөлімде ой жинақылығы, дәлдік және «ой сүзгісінен» өткен тұжырымды пікірлер басымдыққа ие.

Эссенің мақсаты – тақырыпты ашу, мазмұн дәлдігі, мәтін логикасы және қойылған талаптар үдесінен шығу.

Эссенің құрылымдық талаптарын сақтай отырып, тақырыпқа қатысты пікірлер негізінде өзіндік тұжырымын жасай білген, тың ой, ерекше идея, парадокс-сауалдар туындататын еңбек – бағалы туынды.

Эссе жазуда тұжырымды пікір айту осы тақырыпқа қатысты деректер көзі, материалдар және жан-жақты мәліметтермен барынша таныс болуды қажет етеді.

Эссе мен шығарманың айырмашылықтарын ескеру керек. Шығарманың өн бойында бейнелі ой, қанатты сөздер молынан кездессе, эсседе бейнелі, метафоралық қолданыс аз кездеседі. Өйткені нақтылық пен дәйекті дәлелге басымдық беріледі.

Шығармада сөз шектелмейді. Эсседе сөз саны шектеледі. Сол себепті эсседе ой нақтыланып, сөйлем сұрыпталып беріліп, тұжырымдалған пікір нағыз «тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйіні» болып табылады.

Ойдың жүйелі (тақырыпты түсінуі, талдап қарауы, идеяны анықтау, орынды дәлелдер және т.б.) ойды жеткізу шынайылығының болуы.

7-тапсырма. «Ұлттық тәрбие және жаһандану» тақырыбы бойынша эссе жазыңыз.

Ұлттық тәрбие және жаһандану

Жоспар:

1. Кіріспе.

Бүгінгі қазақ ұлты

2. Негізгі бөлім

а) Елдік сананы қалыптастырудағы ұлттық тәрбиенің рөлі

ә) Рухы биік мәдениетіміз бен әлеуетімізді сақтау

3. Қорытынды.

Ұлттық болмысқа бейімделген жаһандану

Жоспарға сәйкес эссе жазыңыз. Эссе мазмұнының логикалық желіде біртұтастықпен құрылуы үшін қыстырма құрылымдар мен шылаулар, тірек сөздер мен сөз тіркестерін пайдалану қажет.

Эссе көлемі 30-35 сөйлемнен кем болмауы тиіс.

Тірек сөздер мен сөз тіркестері: ұлттық мемлекет, өркениет, бүгінгі болмыс, әлемдік кеңістік, ұлттық тәрбие, ұлттық мүдде, ұлт болашағы, отансүйгіштікке тәрбиелеу, жаһандану дәуірі, жұтылмау, шамадан тыс еліктеушілік, әлемдік көшке ілесу, бейімделу, өзіндік дүниетаным, уақыт талабы, сұраныс, индустриялық-инновациялық мемлекет құру, салт-дәстүр, тіл мен діл, діни сенім-наным, ұлтсыздықпен күресу, елдік сана, жүзеге асу.

Қыстырма құрылымдар: менің ойымша, өкінішке қарай, сөзсіз, деп ойлаймын, әдетте.

Шылаулар: сонымен қатар, немесе, сол себепті, кейде, не болмаса, өйткені, ғана, тек, сондықтан т.с.с.

